

från de delar af hären, i hvilka väringarna tjänstgjorde. Så också att vi från en senare tid veta, att väringarna verkligen deltog i kejsarens julfirande. Den Georgios Kodinos tillskrifna boken »De officiis» från midten af 1300-talet, skrifven som tillägg och utvidgning af De ceremoniis, säger i sin beskrifning af kejsarens måltid på juldagen: »Sedan komma också väringarna och önska många år på sitt språk, nämligen engelska, och genom att parvis hopslå sina yxor åstadkomma de stort buller.»

Jag skulle således vara böjd för att tro, att kejsar Konstantin Porphyrogennetos här gifvit oss den äldsta kända beskrifning af några skandinaviska julceremonier.

N. Sjöberg.

Skogsarbetarkoja från Hälsingland.

Kopparbergs och Hofors sågverks aktiebolags verkställande direktör herr Arvid Hernmarck har genom skogsförvaltare E. O. Hjälms i Bollnäs som gifva till Nordiska Museets afdelning å Skansen

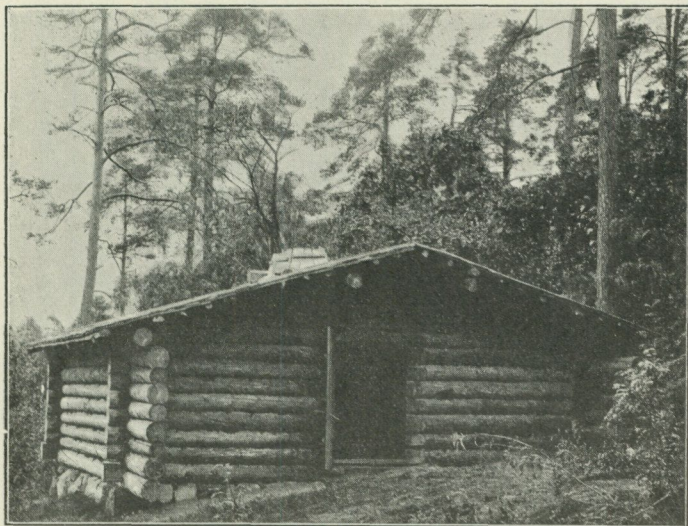

Fig. 1. Skogsarbetarkoja från Hälsingland.

öfverlämnat och därstädes under sommaren 1906 låtit uppsätta en koja »enligt den brukliga hälsingemetoden, för öfrigt lika i hela Norrland», beräknad för 10 skogsarbetare, fig. 1.

Kojan har blifvit förlagd till den del af Skansen, som ligger öster om Bredablick ned emot gränsen åt Rosendalhållet. Kojan är enrummig med knuttimrade väggar af barkade stockar; ingången är midt på ena kortsidan, där långväggarna och taket äro framdragna, så att de bilda liksom ett förrum. På den andra kortsidan är ett litet fönster, nedom hvilket står ett bord. Härden står *midt* i rum-

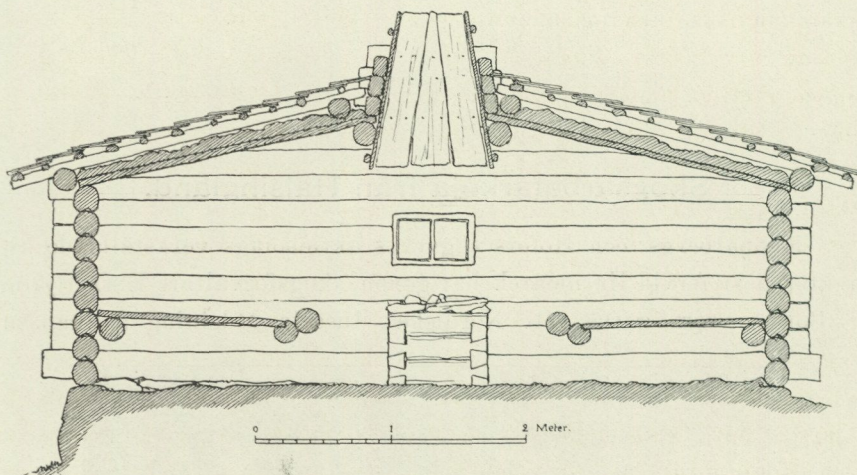

Fig. 2. Tvärsnitt af skogsarbetarkojan.

met. Dess förbränningsplats ligger i jämnhöjd med de längs långväggarna befintliga britsarna. Eldpallen är knuttimrad, inuti fylld med sand och sten och belagd med några större stenar. Öfver härden är en öppen trähuf, genom hvilken röken visserligen har att söka sig ut, men som obetydligt skyddar elden för regn eller snö.

Taket är ett åstak med 3 åsar, den midtersta dock afbruten af den nyss omnämnda hufven. Omkring denna är en knuttimrad stomme, som hvilar på sidoåsarna. Taktäckningen är underst klyfvirke, däröfver torf och så yttertaket af rektangulära, tunna spån. Om dess konstruktion se tvärsnittet fig. 2.

N. Keyland har i ett af Skansens programblad, som under sommarmånaderna utkomma en gång i veckan, lämnat följande upplysningar om dylika kojor och lifvet i dem.

Timmerkoja är den gängse förkortade benämningen på detta hus. Fullständigt och i öfverensstämmelse med den egentliga betydelsen skulle det vara *timmerarbetarkoja*, och den representerar hos oss en af de allra yngsta bostadstyperna. Den är ungefär lika gammal som den norrländska skogsrörelsen, alltså blott femtio år eller något däröfver. Om dess utveckling eller historia i allmänhet kan följaktligen ej vara mycket att säga.

»Uppfinningen» däraf tillskrifves värmlänningarna, som från början af 1850-talet och en tid framåt monopoliserade nästan allt skogsarbetet, timmerhuggningen och timmerkörningen, i de nordligare länen af landet. Under de stora afverkningarna i slutet af 60-talet och början af 70-talet, då stora massor af arbetare, mest från norra Värmland, drogo ut till dessa trakter att söka vinterförtjänst, då växte timmerkojor eller komplexer af sådana bokstafligen upp som svampar ur jorden i de ödsliga skogarna.

Hvad beträffar själfva kojformerna, som säkerligen mycket hastigt blefvo fastställda, så synas de efteråt ej hafva genomgått någon vidare utveckling eller varit underkastade nämnvärda förändringar. Därtill har deras förekomst varit öfver hufvud taget för kortvarig och konjunkturerna för ombytliga. Olika byggnadstyper synas hafva tjänstgjort som förebilder. En del timmerkojor finnas nämligen inredda som vanliga bostäder med öppen spis i ena hörnet och skorsten, därtill försedda med fönster eller gluggar. Sådana byggas åtminstone numera allmänt; men redan under början af 1860-talet skola de hafva förekommit t. ex. i Färila, Hälsingland, samt i Hede, Härjedalen. Andra kojor byggdes åter med *en* sluttande taksida, *halftak*, samt med eldstad i ena hörnet såsom vissa modernare kolkojor (jfr t. ex. kolkojan vid Bellmansroporten å Skansen). De vanligaste och, byggnadshistoriskt sedt, intressantaste äro de, som direkt upptagit formen efter de i Norrland och norra Dalarna ännu tämligen allmänt förekommande, men från öfriga delar af Sverige försvunna slätterbodarna och eldhusen (*jeld'usen*, *stårisen*, *störesen*).

I likhet med dessa hafva här åsyftade kojor ett enda rum med eldstad midt på golfvet, ett *rökhål* ofvanför i taket samt af plankor eller klöfjor hopfogade liggplatser, *breskar*, rundt väggarna. Emellertid har eldhusets eller störesets aptering för ett nytt och större ändamål medfört nödvändigheten af vissa utvidgningar. Så byggdes timmerkojan ofta betydligt större än störeset, när den var afsedd att rymma större arbetarlag på t. ex. 30 personer eller däröfver. Var laget mindre, att det väl kunde rymmas i ett vanligt eldhus eller störes, och ett sådant för resten fanns till hands, då blef detta utan vidare inkräktadt, eller man fördelade sig på flera, om så tillgång var. Det gamla störesets aptering till koja skedde då på det sätt, som här nedan skall visas. I förbigående må nämnas, att ibland begaf sig en af ett lag utsedd i förväg upp till skogarna att ordna om arbetsförtjänsten och att bygga koja. Men lika ofta slog man sig utan vidare ned i vildmarken. Åtminstone första natten måste man då tillbringa under bar himmel vid en nying, om vädret var än aldrig så smällkallt.

I störeset låg man längs lafven. I timmerkojorna låg man med fötterna mot eldstaden tvärs öfver *breskarna*, som därför måste vara ungefär en manslängd breda. I störeset utgjordes äriln, d. v. s. eldstaden, vanligtvis af några midt på golfvet i en halfring lagda stenar. Den kalla väderleken vintertid gjorde det nödvändigt att i timmerkojan höja äriln öfver marken till jämnhöjd med breskarna, för att de på dessa liggande skulle åtnjuta största möjliga del af värmen, som då omedelbart nådde de mot elden sträckta fötterna. Den upphöjda eldstaden erbjöd äfven en i allo större bekvämlighet vid matlagningen, som här försiggick i betydligt större skala än i störeset. Flera andelar och flera munnar. Tanken på att inrätta den låga äriln till en för flera samtidigt åtkomlig, bekväm samt för alla gemensam värmekälla låg alltså vid störesets aptering till koja nära till hands. Denna verkställdes sålunda. Omkring äriln timrades af runda eller halfva kubbar en rektangelformig kista, hvilken inuti efter kanterna fylldes med jord, i midten med jord och sten, eller murade man en tillräckligt hög pall af sten. Rökhålet i taket öfver eldstaden bibehölls ofta oförändradt. Dock förekom ibland, att

man i denna satte en rökledare, byggd af kubbar såsom eldkistan och knutad eller hopfogad af vertikalt eller horisontalt ställda bräder. *Röktuten*, som denna kallades, var vanligen jämnvid, dock stundom trängre upptill. Utifrån betraktad ter den sig som en skorsten; på inre sidan sänker den sig ned vanligen i jämnhöjd med ett par af sidoåsarna, på hvilka den måste hvila, för så vidt den är timrad. Taktuten ansågs eldfarlig och lär äfven vid flera tillfällen ha förorsakat eldsvåda. Till sitt läge i förhållande till eldstaden och till sitt ändamål samt äfven i anseende till det material, hvaraf den var byggd, erinrar alltså denna inrättning om den i den gammaleuropeiska bostaden förekommande rökkanopén, den murade skorstenens rudimentära ursprung. Taket gjordes som enklast af klufna eller runda stammar, hvilka öfvertäcktes med ett tjockt lager af granbarr.

Voro hästarna många, byggde man ett särskildt stall, hvari dessa då stodo i två rader med hufvudena vända mot hvarandra. Det uppgifves, att i ett sådant inrymts under en vinter ej mindre än 32 stycken. Voro de fåtaligare, åtnöjde man sig ibland med att inhysa dem under *resvirken*, upprättade utanför kojväggarna. I förra fallet fingo djuren ofta lida af en kväfvande värme, i det senare af kölden. Särskild matbod användes ej, gick ej någon stråkväg tätt förbi. Man var nödd att lita på hvarandras ärlighet. Fläsket kastades på taket, hvarifrån det nedhämtades och skars, när man behöfde. Brödsäckar o. d. upprestes i snön utanför kojväggen.

Kosten bestod nästan uteslutande af *kolbullar*, anrättade af hvetemjöl och fläskflott och stekta i pannan; därjämte af kaffe. Till bränsle användes torrfura, och ombesörjdes eldningen af den, som under nattens lopp först vaknade af kölden. Elden fick aldrig slockna. Lifvet i kojorna beskrifves som friskt och hälsosamt. Sjukdomsfall hörde till sällsyntheterna. Fast nog fick man fara illa, när man kallfrös på ena sidan och stektes på den andra, hvilket inträffade ibland, när lågorna slog på för vinddraget eller man kom att maka sig ojämnt mot elden. Och när vårsidan vände sig till med blidväder, och snön smälte på det gistna kojtaget, då sipprade vattnet ned på de slumrande.

